

ZA PROFESOREM J. L. FISCHEREM

Dne 17. února 1973 zemřel v Olomouci významný český filosof a sociolog, universitní profesor PhDr. Josef Ludvík Fischer.

Fischerova filosofie od počátku byla a zůstala zakotvena v předmarxistické epoše českého filosofického myšlení. V období mezi dvěma světovými válkami J. L. Fischer patřil ovšem k těm představitelům buržoazní filosofie, jejichž dílo se v každém případě bude muset vzít v úvahu při celkovém hodnocení tehdejší filosofické práce u nás. Dnes bychom chtěli připomenout alespoň základní data z Fischerova života a naznačit rozsah a povahu jeho filosofické a pedagogické činnosti.

J. L. Fischer se narodil 6. listopadu 1894 v Praze. Po maturitě na gymnasiu v Třeboni (1912) studoval na Karlově universitě. Zapisoval češtinu a němčinu; zájem o metodologické otázky literární historie ho však přiváděl stále více k filosofii, jejímuž studiu se pak také věnoval. V letech 1921–1935 byl zaměstnán jako odborný pracovník ve vědeckých knihovnách, nejdříve v Praze (do r. 1923), potom v Olomouci (do r. 1933) a v Brně.

V roce 1927 se Fischer habilitoval v Brně u In. A. Bláhy ze sociologie, o tři roky si svá venia docendi rozšířil o dějiny filosofie. V září 1935 byl jmenován mimořádným a v říjnu 1946 (se zpětnou platností od října 1939) řádným profesorem filosofie na filosofické fakultě v Brně. Přednášel zde především dějiny filosofie (antické a novověké), noetiku a teorii hodnot. Po druhé světové válce, kterou prožil v Holandsku, vrátil se na brněnskou fakultu (kde v letech 1946–1947 zastával i funkci děkana a proděkana). V roce 1946 byl zvolen prvním rektorem Palackého university v Olomouci. S olomouckou filosofickou fakultou jsou spojena i poslední léta Fischerovy pedagogické práce.

Když v r. 1927 začal Fischer v Brně přednášet, měl již za sebou nejen bohatou činnost vědeckou (*Filosofie, její podstata a problémy*, 1921; *A. Schopenhauer. Geneze díla*, 1921; *O vědomí*, 1921; *Hovory a zpovědi*, 1922; *Saint Simon a August Comte. Příspěvek k dějinám sociologického racionalismu*, 1925; *Glosy k české otázce*, 1926; *O pravdách a filosofech*, 1926), ale i první, mohli bychom říci, pragmatistickou fázi vlastního filosofického vývoje. Pragmatismu, jako filosofii činu, dával Fischer na začátku dvacátých let přednost před „diváckou filosofii“ pozitivistickou. Byl mu však také jen „filosofií přechodu“; brzy vidí „nepřesnosti a vnitřní rozpory“ pragmatistické metody, vytyká pragmatismu, že nabízí jen metodu tam, kde je třeba usilovat o celý systém. Znakem Fischerova filoso-

fického založení byl od počátku smysl pro syntézu; žádal, aby filosofie byla vždy i ontologií – metafyzikou („metafyzikou uvědomělou“, protože metafyziky je tak či onak plna každá filosofie). Nadále si však z pragmatismu podržel jeho víru v tvárnost skutečnosti, v možnost jejího dotvořování, přesvědčení o stále neuzavřenosti našich pravd.

Rozhodující vliv na Fischerovo překonání počátečního „maximalistického subjektivismu“ mělo jeho soustavné studium společenské problematiky. Fischer sám se na jednom místě zmiňuje o „důsledku elementárního poznatku, že všechno, co my jednotlivci podnikáme, je dalekosáhle poznamenáno sociálním kontextem, do něhož jsme zasazeni“. Úvahy o krizi evropské kultury, jak se objevovaly od konce 19. století, probouzely ve Fischerovi snahu vypátrat všechny zdroje, které vedly k tomuto stavu (nejen kulturnímu v užším slova smyslu, ale i politickému, hospodářskému).

Prvním výsledkem tohoto Fischerova úsilí byly jeho přednášky o budoucnosti evropské kultury, jimiž v r. 1927 zahájil svoje docentské působení. (Knižně vyšly v r. 1948 ve sborníku *Tři stupně. Filosofický vějíř* – spolu s Fischerovou nástupní přednáškou profesorskou *Věčný a časový úkol filosofie* a s jeho prvním poválečným čtením *Comoedia humana*.) Tyto přednášky dobře ukazují, že v druhé polovině dvacátých let Fischer nachází právě ve společenskovědné problematice podněty k úkolu „pokusit se vytvořit novou filosofickou syntézu, která by určila nebo snažila by se určit ráz... dalšího kulturního vývoje“. Její základní principy pak poprvé uceleně formuloval ve studii *O dvojím řádu* (byla uveřejněna v České Mysli 1930, později pak v citovaném už sborníku *Tři stupně*).

Svoji charakteristiku „kulturního stavu evropského“ a výsledky dosaďadní snahy o „novou kulturní orientaci strukturální (skladebnou)“ Fischer potom rozpracoval ve spisech *Základy poznání* (1931), *Zrcadlo doby. Abeceda skoro filosofická* (1932), *Třetí říše. Úvodem do současného politického stavu* (1932) a *Krise demokracie* (I. díl – *Svoboda*, II. díl – *Řád*; 1933).

Fischerova „skladebná filosofie“ je, stručně charakterizováno, pokusem o soustavu pochopenou jako „zkusný předpoklad o utváření řádu skutečnosti“; má být budován na podkladě zkušenosti – s tím, že sama tato zkušenost se klade jako problém. Proti naturalistickým koncepcím, jež jsoucno berou pouze jako systém kvantitativních vztahů, redukují kvality na kvantity apod., Fischer široce rozvádí vlastní pojetí skutečnosti jako neustále se vyvíjející kvalitativní rozrůzněnosti. Jednotlivé mody její existence jsou navzájem neredukovatelné, jsou však spojeny vztahy, které poutají části a celek; lze proto mluvit také o jednotě a celistvosti skutečnosti. Pro všechny části je příznačné, že v rámci příslušného řádu plní určité funkce, proto vystihnout statické i dynamické momenty zkoumané reality je úkolem funkcionální analýzy; ústředními pojmy systému jsou tedy pojmy celku, struktury, funkce.

Ve všech základních pracích z třicátých let věnoval Fischer, autor s velkým smyslem pro „sociální reorganizaci“, značnou pozornost marxistické teorii. Patřil u nás k nevelkému počtu těch představitelů společenskovědných disciplín, kteří se sice za marxisty nepovažovali, přece však marxismus kladně oceňovali a v některých ohledech se jím nechali i poučit. Bylo už jinde poukázáno na to, že Fischer např. vždy plně uznával závažnost

marxistické analýzy kapitalistické společnosti. Z tohoto základu pak vyrůstala — zvláště v druhé polovině třicátých let — jeho úzká spolupráce s představiteli marxistické inteligence, např. v brněnské Levé frontě, v Indexu (který řídil spolu s J. Mařenem a B. Václavkem). Na Fischerově posuzování marxistické filosofie (a stejně při budování vlastní koncepce) se ovšem negativně projevovalo především jeho nedocnění dialektické povahy skutečnosti a dialektické metody poznání; dialektika mu zůstávala jen abstraktním schématem.

V druhé polovině třicátých let Fischer vydal knižně pouze pojednání *Národní tradice a česká filosofie* (1939), reagující na tehdejší situaci národa. Výbor z jeho četných publicistických příspěvků z té doby vyšel v roce 1968 ve sborníku *Proti Mnichovu*.

V práci na své filosofii Fischer pokračoval po druhé světové válce. Celkové zhodnocení Fischerova filosofického vývoje bude od marxistického kritika vyžadovat podrobnou analýzu jeho nejdůležitějších statí z padesátých a šedesátých let: *Meze kvantitativní metody, O kategoriích, Kvalitativní kosmos* (vyšly rovněž souborně jako *Filosofické studie*, 1968); k nim bude třeba přiřadit i příspěvky *Philosophical Foundations of Science a Ganzheit, Struktur und Kausalität* (Acta Universitatis Olomucensis 1970, Philosophica — aethetica III). Nežůstane jistě bez povšimnutí, že se Fischer při stále konfrontaci vlastního pojetí s filosofii marxistickou snaží např. více uplatnit dialektickou metodu, že přechází od funkcionálního dynamismu k dynamismu dialektičtějšího typu.

J. L. Fischer patřil u nás k předním znalcům dějin filosofie. Připomněli jsme, že na začátku své badatelské dráhy uveřejnil monografie o Comtovi a Schopenhauerovi. Potom ho však snaha vypracovat „filosofickou syntézu“ a zaměření na aktuální společenskou problematiku odváděly od vlastní historickofilosofické látky. (Ve Fischerových spisech z třicátých let najdeme ovšem různé historické exkurze, v časopisech uveřejnil řadu drobnějších článků s historickofilosofickou problematikou.) V šedesátých letech se vrátil ke své staré a stále filosofické lásce: k filosofii starých Řeků. V knížce *Sokrates nelegendární* (1967) zvážil dochovaná svědectví o Sokratovi i obsáhlou sokratovskou literaturu a pokusil se „vypsat, kdo a jaký byl skutečný, nelegendární Sokrates“.

Smrt zastihla filosofa nikoli na odpočinku, ale v plné tvůrčí práci. V souladu se svým přesvědčením o stále nehotovosti našeho poznání, dále promýšlel svůj kategoriální systém, pracoval na svém významosloví, studoval nový přírodovědný materiál k plánovanému příspěvku pro *Voprosy filosofii*. Historikovi filosofie zbývá nyní zvážit celkový význam a místo Fischerova díla v českém filosofickém myšlení.

J. Gabriel

PROFESSOR PhDr. JOSEF LUDVÍK FISCHER**(6. 11. 1894—17. 2. 1973)**

Professor PhDr. Josef Ludvik Fischer, an outstanding Czech philosopher and sociologist, died in Olomouc on February 17th, 1973. For many long years he also worked and taught at the Philosophical Faculty of the University of Brno. The above paper reminds the reader of some important data concerning Prof. Fischer's life and briefly characterizes the nature and extent of his scientific and pedagogical activities.